

Helena Edgren: *Mercy and Justice. Miracles of the Virgin Mary in Finnish Medieval Wall-Paintings*. (Finska Fornminnesföreningens Tidskrift, 100). (1993). 235 s.

Finland var det sidste land i Skandinavien, der blev kristnet. Overgangen til kristendommen efter missionstiden i 12. og 13. århundrede – håndfast gennemført af de svenske konger i en række korstog, der også havde andre formål end sjælefredelse – resulterede i oprettelsen af et nyt stift under den romersk-katolske kirke med hovedsæde i Turku og var sammenfaldende med landets indtræden i historisk tid.

Trods den afsondrede stilling i Europas yderkant var den finske kirke straks i overensstemmelse med de strømninger, der udgik fra de religiøse centre. Med Bernard af Clairveaux havde Mariadyrkelsen i 12. århundrede antaget sin hidtil mest inderlige form, og gudstjenester, bønner, salmer og fester til hendes ære kendetegner de to efterfølgende århundreders religiøse liv.

Med det yderst sparsomme kildemateriale, der er til rådighed i Finland, som i det øvrige Norden, er man stort set overladt til de oplysninger, som arkæologiske undersøgelser af de bevarede monumenter kan levere. Det er præcis disse forudsætninger, der har motiveret forfatteren; gennem sit bevaringsarbejde i finske kirker er hun blevet opmærksom på skildringerne af den hellige jomfrus mirakler.

Som i det øvrige Skandinavien berode den finske Mariadyrkelse hovedsageligt på nogle få, meget udbredte og læste skrifter; først og fremmest *Legenda Aurea*, der forefindes i fragmentform i Helsinkis Universitetsbiblioteks samlinger. Forfatteren koncentrerer sig om nogle karakteristiske motivtyper, der forekommer på kalkmalerierne i kirkerne i Hattula og Lohja, og yder et værdifuldt

bidrag til forståelsen af deres ikonografiske og ikonologiske implikationer og deres placering i en litterær, geografisk og kulturel sammenhæng. Central for undersøgelsen er billedernes liturgiske sammenhæng og betydning i kirkerumme; deres sene tilblivelse i forhold til Mariakulten i det øvrige Europa og deres mulige funktion som votivgave behandles, ligesom der fremlægges nogle oplagte eksempler på mulig fransk og engelsk påvirkning. Endelig berøres spørgsmålet om deres finske egenart og problemet om modelbogsforlæg. Der er tale om en særdeles omfattende og grundig undersøgelse, og vel og mærke på engelsk, om et ellers sprogligt vanskeligt tilgængeligt område.

Kun et enkelt lille hjertesuk: Forskningsoversigter bringes sideløbende med fremlæggelsen af forfatterens egne iagttagelser. De er yderst samvittighedsfulde, men hæmmende for læsningen. En kommenteret forskningsoversigt kunne måske have erstattet den lange indledning, som er så generel, at den tangerer almindeligheder, og let havde kunnet erstattes med de relevante henvisninger til speciallitteratur. Er det mon ikke arkæologens begejstring over endelig at få et tekstligt kildemateriale mellem hænderne, der spiller ind her?

Wivan Munk-Jørgensen

Steinar Imsen: *Norsk bondekommunisme fra Magnus Lagabøte til Kristian Kvart*. Del 2: Lydriketiden. (Skriftserie fra Historisk Institutt, Nr. 7). (Historisk Institutt, Universitetet i Trondheim, 1994). 289 s.

Med et bind om tiden 1537 til 1648 afslutter Steinar Imsen sin analyse af norsk »bondekommunisme«. Første skridt var afhandlingen fra 1990 om middelalderen, der blev anmeldt af Anders Bøgh i dette tidsskrift 19,2 s. 390-

391. Imsens begreber og målsætning er de samme i nærværende bind som i det foregående: Han eftersøger kommunen eller »kommunalismen« i lokalsamfundet. Til gavn for analysen har forfatteren dog yderligere ladet sig præge af den igangværende diskurs om *lokalof-fentlighed*. For det er, hvad det drejer sig om, bondebefolkningens samvirke i det offentlige rum – i med- og modspil til den øvrige verden. De anvendte begreber er givetvis frugtbare og burde i øvrigt ikke virke særlig nye på os danske – selv hvis man ikke skulle have fulgt den internationale diskussion, som de er hentet fra –; allerede Poul Johs. Jørgensen udtalte dog i *Dansk Retshistorie* om vore hjemlige herreders forvaltning: »Til dels svarede den til, hvad man i Nutiden kalder kommunal Forvaltning, og der er ogsaa adskillige Vidnesbyrd om, at Herrederne i senere Tid opfattedes som Kommuner«. På det metodiske plan giver Imsen desuden konstruktive bidrag til debatten om lokalstyret som organ for disciplinering og civilisering, hvor han fremhæver lokalsamfundets aktive rolle i forhold til kongemagten.

Lokalsamfundet er for Imsen konstitueret ved bygden. Det helt overordnede indtryk efter læsningen af Imsens to bøger er den kontinuitet, der herskede i bygdens styre og kommunale samvirke. I tidsrummet mellem Magnus Lagabøtes landslov fra omkring 1280 og Christian IV's død i 1648 indtraf der faktisk kun lette, om end naturligvis signifikante, forskydninger i det, Imsen kalder bygdekommunen. Denne indsigt fører forfatteren til en meget positiv vurdering af følgerne af den danske magtovertagelse i 1537. Det i norsk historiografi så begrædte selvstændighedstab fortøner sig for ham, og det synspunkt lægges frem, at de danske kongers styre ikke kom til at repræsentere noget brud med fortiden, men i stedet blev en vita-

lisering af den gamle norske politiske tradition.

Denne lokale kommunale politiske tradition fandt man i treenigheden af ting, nævn (*nemnd*) og *lensmann*, mens det kirkekommunale samvirke kan betegnes som mindre vigtigt. Den retskommunale tradition var blevet kodificeret i Magnus Lagabøtes lov og videreførtes næsten uændret i Christians IV's norske lovbog fra 1604. Blandt de kilder, som ud over lovene drages ind i Imsens analyse, er recesserne, diplomerne og ikke mindst tingbøgerne. De klare resultater af hans undersøgelse er, at bondesamfundets offentlighed og konfliktløsning fortsat varetoges af ting og nævn. Her bekendtgjordes salg og mageskifte, her afgjordes strid, her forhandlede bygd og øvrighed om skatter og ydelser etc. Bygdens ordførende var de autoriserede *lagrettemenn*, og tinget lededes af *lensmannen*. Det kan vist ikke overraske, at de havde fælles tilhørsforhold til bondesamfundets mest ansete slægter, men det er fint, at Imsen ved grundige gennemgange af materialet dokumenterer eksistensen af denne lokale elite, hvis medlemmer bl.a. karakteriseres ved at besidde personlige signeter.

Ganske uændret forblev forholdene dog ikke. I stigende grad blev bygdetinget inddraget i det statslige retshierarki som en første instans, og dets domspligt understregedes. I sammenhæng hermed professionaliseredes ledelsen af tinget ved inddragelsen af *sorenskriveren*, der egentlig blot skulle hjælpe med sin skrivekyndighed, men som i løbet af 1600-tallet blev tingets dommer og leder af retsfunktionerne. Samtidig vandt lensmændenes fogeder uden rødder i lokalsamfundet herredømmet over bygdens *lensmann*, som deklasseredes med navnet *bondelensmann*, og fogeden varetog fremover ikke alene den direkte kommunikation opad i statssystemet;

men det blev også ham, der indkaldte og gradvist blev tingets egentlige leder.

I en afvejning af det lokale selvstyre kontra udviklingerne i den statslige styring er det Imsens velgennemtænkte vurdering, at lokalt eller kommunalt selvstyre netop ikke begrænsedes ved statsmagtens udbygning. Christian IV's magtstat reducerede ikke bønderne til statister i statens tjeneste, tværtimod bevirkede den øgede interaktion med staten, at bygdekommunen fik øget betydning som korporation. Dette fulgtes så ganske vist også af øget professionalisering, styring og udvikling til »pligtkommune«. Samlet kan Imsen dog fastslå, at tiden under Christian III, Frederik II og Christian IV blev en guldalder for norske bønders selvstyre.

Imsens bøger indbyder til diskussion og for danske læsere bestemt til sammenligning med forholdene i Danmark. I det her omtalte bind *Lydriketiden* søger forfatteren i større udstrækning komparation med udlandet, end tilfældet var i det foregående bind. En række nyere svenske studier tillader således den konklusion, at det i langt højere grad lykkedes for Gustav Vasa at indføre central statslig styring af tingene end for Christian III i Norge. Fraværet af nye danske studier giver derimod problemer for komparationen. Når der

således tales om, at det bondekommunale selvstyre var mere udviklet i Norge end i Danmark, burde Imsen erindre sig de danske landsbyfællesskaber, der også, hvad der ikke synes at stå klart for forfatteren, indgik i retssystemet og ikke kun var arbejdsfællesskaber. Der er selvfølgelig næppe tvivl om, at den norske bondekommune omkring tinget var mere autonom end den danske; men Imsens tale om, at de danske bønder gradvist blev ligeglade med tinget, og at dette overtoges af godsejerne, er dog ganske vildledende. På samme måde har han et fejlagtigt billede af forskellen på den norske *lensmann* og den danske herredsfoged, der i virkeligheden i deres fælles forankring i bondesamfundet – i al fald i 1500-1600-tallet – udviser betydelige sociale og funktionelle ligheder. Imsen er imidlertid undskyldt: Bortset fra Fussings studier over bondens retsforhold i *Herremand og Fæstebonde*, som nok kunne have været inddraget, har der ikke foreligget mange danske arbejder over lokalsamfundets styre og ret i ældre tid, som han har kunnet støtte sig til. Det vil der formentlig blive rådet bod på i de kommende år, og vi vil da bedre kunne vurdere, hvor store forskellene virkelig var mellem Danmark og dets lydrike mod nord.

Bjørn Poulsen